

YTTRANDE
2016-06-17 SOU 2016:5
Dnr Ku2016/00088/DRegeringskansliet
103 33 Stockholm

Yttrande över SOU 2016:5, Låt fler forma framtiden

Sveriges Elevkårer lämnar härmed ett yttrande över betänkandet Låt fler forma framtiden (SOU 2016:5).

Avgränsningar

Sveriges Elevkårer har valt att avgränsa sitt yttrande till det som direkt berör eller har anknytning till civilsamhället och skolan. Sveriges Elevkårer är en organisation som är verksam på gymnasienivå och företräder gymnasieelever. Därför lägger vi stor vikt vid frågorna som rör just gymnasiet men vi har även synpunkter på frågor som rör grundskolan och utbildningsväsendet i allmänhet.

Sammanfattning

Sveriges Elevkårer tillstyrker stora delar av betänkandet men lämnar samtidigt synpunkter på områden där vi uppfattar att utredningen gjort en felaktig avvägning eller områden som helt har missats. Inledningsvis delger vi Sveriges Elevkårers syn på det problem som är bakgrunden till utredningsdirektiven. Därefter återges Sveriges Elevkårers syn på utredningens förslag som berör civilsamhället, ungas deltagande i mellanvalsdemokratiska forum och skolans demokratiuppdrag. Sveriges Elevkårer är positiva till försöksverksamheten med sänkt rösträttsålder, men vill se att rättigheten att rösta ska gälla även val i landstingsfullmäktige. Stödet till ungas egen organisering måste stärkas och stödjas. Vi vill dessutom se en förstärkt insats för att öka närvaron av politiska partier och ungdomsförbund på skolorna.

Politisk ojämlikhet och dess konsekvenser

Utredningen betonar att demokrati förutsätter att människor upplever sig kunna göra sin röst hörd, men resultaten är tydliga. Socioekonomiskt svaga grupper, etnicitet, utbildningsnivå och en utbredd bostadssegregation är faktorer som spelar roll i vem som deltar i demokratiska processer mellan val.

Sveriges Elevkårer samlar över 90.000 gymnasieelever, och är därmed Sveriges största organisation för unga. Likt utredningens analys, ser vi att nyanlända, unga på landsbygden och elever som valt ett praktiskt gymnasieprogram inte aktivt deltar i elevsammanslutningar i samma utsträckning som andra grupper. Den politiska ojämlikheten är en realitet och vi önskar se mer stöd från skolhuvudmän och rektorer till elevkårer såväl ekonomiskt som förutsättningar att emellanåt samla eleverna och

genomföra gemensamma aktiviteter. Civilsamhället har spelat en stor roll i Sveriges historia och politiska utveckling. Inte minst elevrörelsen som verkat på landets skolor i över 150 år och bland annat deltagit i arbetet för en mer sekulariserad utbildning. Skolan är den plats där unga spenderar majoriteten av sin vakna tid. Genom att delta i beslutsprocesser känner individer tillhörighet till övriga samhället och det kommer således förbättra integrationen, den sociala tilliten och demokratiska deltagandet i sin helhet. För att elever, oavsett bakgrund, ska komma i kontakt med politiken vill vi se att föreningslivet ges mer stöd och att samtliga skolor öppnar upp för besök från de politiska partierna och ungdomsförbunden.

1. Försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder

Utredningen föreslår att en kommun inför valet 2018 och 2022 får ansöka hos regering att rösträtt har den som senast på dagen för val eller folkomröstning fyller 16 år. Detta gäller vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige och kommunal folkomröstning.

Sveriges Elevkårer delar utredningens analys av att 16-åringar ej bör ges rösträtt till nationella val, med anledning av att Riksdagen fattar beslut om lagar, vilka ej gäller för omyndiga personer. Vi ser positivt på försöksverksamheten med sänkt rösträttsålder på lokal nivå och hoppas utfallet ska komma att innebära ett högre intresse för samhällsfrågor och valdeltagande bland förstagångsväljare.

Sänkt rösträttsålder i landstingsfullmäktige

Kommunallagens 4 kap. De förtroendevalda, 3§ Rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i landstingsfullmäktige har den som är röstberättigad vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige i en kommun inom landstinget.

Med bakgrund till ovannämnda paragraf är det Sveriges Elevkårers mening att försöksverksamheten även borde komma att gälla för val i landstingsfullmäktige. Detta eftersom såväl landstingsfullmäktige som kommunfullmäktige behandlar lokala beslut, vilka påverkas ungas levnadssituation. Vill utredningen på riktigt öka deltagandet och inflytandet för unga, så bör rösträtten förlängas även till landsting.

Utredningen belyser bristen på kunskap om den kommunala nivån, och därför anser vi det lämpligt att också pröva försöksverksamheten i landsting för unga vilka bor inom en kommun som ansökt om försöksverksamhet. Den gemensamma valdagen till riksdag, landsting och kommuner har till syfte att skapa ett samband mellan den nationella och lokala politiken. Vi menar att det finns ett beroendeförhållande i rösträtten mellan dessa nivåer, och att det fortsatt bör förstärkas genom en förlängning av försöksverksamheten att även gälla i landstingsvalet. Detta med anledning av att de lyder under samma kommunallag, har en gemensam valdag och har en uppdelning av funktioner mellan sig. De 16-åringar vilka kommer ges rätt att rösta i kommunfullmäktige bör således också ges rätt att rösta i landstingsfullmäktige.

5.4 Politiskt deltagande genom det civila samhället

Föreningslivet skapar en social gemenskap och sammanhållning och stärker individens demokratiska kunskaper. Utredningen refererar till Von Essen och Wallman Lundåsen vars forskning visar att det främst är personer med en akademisk utbildning och med föräldrar med stort ideellt engagemang samt socioekonomiska faktorer som har betydelse om människor väljer att arbeta ideellt.

Vi delar utredningens analys om att ett högre aktivt deltagande kräver mer stöd till organisationer inom det civila samhället från såväl kommuner, landsting och regeringen. Utredningen nämner att dessa organisationer ska arbeta med att öka det politiska deltagandet. Sveriges Elevkårer anser att ett utökat stöd inte endast ska gå till organisationer som explicit uttrycker ökat politiskt deltagande som verksamhetens syfte.

Föreningsfriheten och att gemensamt gå samman för sina intressen är en grundpelare i vår demokrati. Vår åsikt är därför att utredningen gör en för snäv analys gällande vilka organisationer som ska ges utökat stöd. Ett aktivt föreningsdeltagande skapar en demokratisk förståelse för sina rättigheter och det ger människor ett sammanhang. Det stärker individens kunskaper och sänker trösklarna för vidare engagemang. Sveriges Elevkårer samlar 340 elevkårer runt om i Sverige och levererar varje år över 9000 utbildningstimmar inom lobbying, ekonomi, projektledning och årsmöte till våra medlemsorganisationer. Elevkårer på gymnasiet är ett bra exempel på föreningar som bidrar till politisk förståelse genom politiska paneldebatter, lobbyingarbete och anordnandet av Skolval, utan att för den skull ha ett ökat politiskt deltagande som mål. Medborgares rätt att organisera sig kring sina intressen, oavsett om de är partipolitiska eller inte, främjar ett engagemang och politiskt deltagande. Sveriges Elevkårer förutsätter därför att även andra typer av ideella organisationer ska få ta del av eventuellt utökat stöd.

5.5.2 Behovet av mötesplatser

Sveriges Elevkårer delar utredningens bild av behovet utav fler mötesplatser för föreningsaktiva, och ser positivt på att skolor bör ha sina lokaler öppna efter skoltid. Det finns ett stort behov hos hela civilsamhället vari elevkårer på gymnasiet i hög grad är beroende av skolans lokaler. Idag ser vi att motsättningar mellan elevernas företrädare och exempelvis rektor kan resultera i att elevkåren inte längre har tillåtelse att nyttja skolans lokaler.

Sveriges Elevkårer uppmanar därför till en lagförändring i Skollagen som ger elevkårer rätt till ett rum på skolan och att skolhuvudmän förtydligar i lokala styrdokument att elevkåren ska få använda skolans lokaler till sin verksamhet. Med tydligare lagar och riktlinjer på nationell nivå är vår förhoppning att föreningsfriheten ska få gälla och elevernas beroendeställning till att hålla sig god med skolhuvudman och rektor minska.

10. Deltagande och inflytande på nationell nivå

Sveriges Elevkårer anser att de formella kanalerna i form av remisser, samråd och hearings måste göras tillgängliga för fler och bland annat bredda remisslistorna. Utmaningar som vi ser, och som också belyses i utredningen, är att det är tids- och resurskrävande att svara på remisser, och för mindre organisationer blir det därför en avvägning att prioritera remissvar framför ordinarie verksamhet.

Vill regeringen göra remissförfarandet till en verklig kanal för deltagande och inflytande anser vi från Sveriges Elevkårer att någon form av kunskapsmässigt stöd bör ges till organisationer som ofta förekommer på remisslistor. Vad det stödet bör vara är inte vi mest lämpliga att svara på.

För att ytterligare öka transparensen i utredningarnas arbete är vår vilja att varje utredare bör bjuda in till ett remissmöte efter lämnat betänkande. Remissmötet ska ha till syfte att ge, för organisationer med koppling till frågan, kunskap om och möjlighet att respondera på utredningsförslagen.

Den andra utmaningen är vad utredningen beskriver som att tillsatta utredningars resultat upplevs vara givna i förhand. Det är mycket problematiskt och måste förbättras för att öka incitamenten att svara på remisser. Organisationers input ska endast användas om den är relevant, och inte för öka känslan av deltagande, men det är viktigt att organisationer inte upplever remissvaren endast som en formalitet, utan att deras svar kommer användas i det fortsatta arbetet.

14. Ungas delaktighet och inflytande

Sveriges Elevkårer är nöjda med att utredningen kommit fram till att ungas organisering måste stödjas för att öka delaktigheten och inflytande i politiska beslutsprocesser. Kommuner, landsting och regeringen bör aktivt arbeta för att inhämta ungas åsikter. För att öka delaktigheten hos unga vill vi se mer stöd till civilsamhället och skolor ska ges tydliga direktiv i hur de kan göra detta. I realitet kränks ungas medborgerligt grundlagsskyddade rättigheter i form av inskränkningar i yttrande- och tryckfriheten samt föreningsfriheten. På skolor med kommunala skolhuvudmän förekommer det att förvaltningslagen ignoreras när skolan i sin myndighetsutövning inte är sakliga och opartiska. Det kan handla om att elevkårer särbehandlas för att rektorer anser dem vara en del av skolans inflytande- eller demokratiarbete och att skolan därmed sätter speciella regler eller förhållningssätt för elevkåren. Regler och förhållningssätt som inte sätts för andra föreningar som på något sätt kommer i kontakt med skolan.

Offentlighetsprincipen inom privata skolor måste tydliggöras och likställas den inom offentlig sektor. Detta för att öka transparensen och ungas möjlighet att delta och således påverka beslut som berör dem. Som en åtgärd vill vi se tydligare nationella direktiv för hur skolor kan stödja föreningslivet och vilka rättigheter och skyldigheter skola och elever har gentemot varandra.

Ett aktivt deltagande i föreningar, ger liksom engagemang i politiska partier, kunskap om hur en som medborgare kan driva frågor och tillvarata sina demokratiska rättigheter. Det ger också förutsättningar för vidare engagemang. Vi vill också poängtera att föreningar har ett egenvärde i sig och ska med anledning av det inte ses som instrumentella för ett ökat partipolitiskt engagemang.

En utmaning för nya lokala föreningar är att få ekonomiskt stöd i kommunen. Sveriges Elevkårer vill därför se förslag på hur föreningsstöd enklare ska kunna sökas. Vidare anser vi att samtliga politiska organ på lokal nivå bör använda sociala medier i större utsträckning. Utredningen refererar till Bäck, Bäck och Gustafsson vars slutsats är att unga är den största gruppen att använda sociala medier för olika politiska sanktioner och det blir därför en nödvändighet att de politiska organen är närvarande.

14.5 Skolan som demokratifostrare och arena för politiskt engagemang

För Sveriges Elevkårer är det väsentligt att inte se på elevers inflytande som ett sätt att fostra demokratiska medborgare. Inflytande är individens rättighet som ska respekteras i skolan, likt det görs i övrig myndighetsutövning. Skolan är elevernas arbetsplats och studiemiljö och de ska därför tillsäkras samma förutsättningar till inflytande, deltagande och organisering likt de arbetstagare, universitetsstudenter och medborgare har som grupp. Skolans brister i att respektera såväl individers som

föreningars rättigheter strider många gånger mot serviceskyldigheten skolan som myndighet har.

Skolans demokratiuppdrag ska endast praktiseras under lektionstid. Demokratiuppdraget är inget som löses eller förverkligas genom att skolan bildar elevråd i vilket de tvingar eleverna att delta i. Aktuella ämnen ska diskuteras under samhällslektioner, demokratins framväxt och funktion kartläggas under historiektioner och debatteknik övas på under svensklektionerna. Det mest fundamentala, vilket också poängteras i utredningen, är att kunskap är en utav de främsta faktorerna till varför människor väljer att engagera sig eller inte. Skolans primära uppdrag ska därför vara att utbilda eleverna i frågan.

Sveriges Elevkårer ser positivt på att den lokala demokratins funktionssätt ska ingå som en av insatserna i det nationella skolutvecklingsprogrammet för att skolor ska samverka med förvaltningen i kommuner och landsting, och träffa företrädare för de politiska partierna på lokal nivå.

14.7 Ungas inflytande och delaktighet i politiska beslutsprocesser

Flertalet kommuner har valt att bilda inflytandeforum för unga i form av ungdomsråd, ungdomsfullmäktige, ungdomsdelegationer, ungdomspaneler och ungdomsting. Utredningen menar att 36 % i kommunerna väljs in via val som hålls i skolan eller är öppna för alla eller att de i vissa fall utses av tjänstemän, såsom ungdomssamordnare och fritidsledare.

Sveriges Elevkårer rekommenderar att inflytandeforumet ska vara en fristående förening. I vår mening blir det en felaktig inriktning för utredningen att föreslå forum, vari fria val inte är en realitet, som ett representativt forum för unga. Likt äldre vill välja sina företrädare till parlamentariska församlingar, branschorganisationer och fackföreningar bör demokratiutredningen förorda att även unga får välja sina egna företrädare.

Institutionaliseringen av inflytandeforum i kommunen befarar vi kommer leda till att unga sätts i beroendeställning gentemot politiker. Detta eftersom de inte är valda på demokratiskt vis utav sina medlemmar och inte heller kan agera efter föreningsfrihetens principer. Det riskerar också att minska legitimiteten för de unga i inflytandeforumet då resterande unga invånare inte har valt dem att företräda dem. Ungdomsråd i den mån de är en fristående förening är ett bra forum. Vi rekommenderar därför att maktbärande skapar förutsättningar för ungdomsråd att vara självständiga. För att engagerat vilja delta i politiska samtal krävs det att människor gör det av egen fri vilja och det blir därför viktigt att unga själva får skapa forum, värva medlemmar och ha demokratiska val till förtroendeposter. Det kommer resultera i ökad legitimitet och minska beroendeställning till politiker och tjänstemän.

Utredningen vill se formella regelverk för hur ungas inflytande ska tillgodoses i den politiska beslutsprocessen samt att unga ges möjlighet att påverka i ett tidigt skede. Som exempel på hur detta ska ske menar utredningen att representanter från föreningar och olika sammanslutningar för unga, exempelvis fritidsgårdar, elevråd, elevkårer, sociala rörelser och idrottsföreningar ska väljas till ungdomsråden. Detta är Sveriges Elevkårer starkt emot. Som tidigare beskrivet är för oss föreningsfriheten och den fria viljan att aktivt ingå ett medlemskap en grundbult i det demokratiska samhället. Ungdomsrådet bör byggas på samma demokratiska principer som självständiga elevkårer, elevråd och idrottsföreningar gör. Att välja ungdomar på detta sätt riskerar att minska legitimiteten för inflytandeforumet hos övriga unga samt att samma unga blir representerade i alla forum. I kommuner där det finns självständiga elevkårer och andra föreningar bör de unga engagerade i de föreningarna bjudas in som remissinstans.

Ungdomsråden beskrivs vidare som en bra skola för ett fortsatt partipolitiskt engagemang. En ytterligare anledning till att Sveriges Elevkårer inte vill se att demokratiskt valda representanter ska väljas in i ungdomsråd med förhoppning om att senare engagera sig partipolitiskt. Inflytandeforum ska inte ses som en akademi för framtida kommunpolitiker. Partiernas utmaning med att få unga intresserade av partipolitik är inte något som ska lösas av statens utredningar och frivilligt aktiva i övriga civilsamhället. Det är en utmaning partierna och dess ungdomsförbund själva ska ta ansvar för.

14.8.5 Samverkan mellan skolor och den lokala politiska förvaltningen Sveriges Elevkårer delar utredningens analys om att kunskapen om hur kommuner och landsting fungerar och formerna för medborgerligt inflytande ska vara en av insatserna i det nationella skolutvecklingsprogrammet. Det är positivt att grundskolans och gymnasiet läroplaner i samhällskunskap ska uttrycka ett tydligare flernivåperspektiv. Det vi återigen vill poängtera är att denna typ av kunskap ska ges under lektionstid och inte tvinga elever att ingå i ofrivilliga sammanslutningar på inrådan av rektor eller lärare.

Fortsatt ser vi positivt på att skolor i större utsträckning ska samverka med den politiska förvaltningen och ge elever möjlighet att under lektionstid träffa företrädare för de politiska partierna på lokal nivå.

Sveriges Elevkårer var huvudansvariga för genomförandet av Skolval 2014 och enligt uppdragsgivaren MUCF utvärdering var det många skolor som valde att inte bjuda in politiska partier. Många elevkårer vill bjuda in politiska partier till skolorna och det är därför glädjande att MUCF tillsammans med Skolverket får i uppdrag att ta fram information och handledning för skolor. Det är en förutsättning för demokratin att alla ämnen tillåts debatteras och speciellt vid en försöksverksamhet av rösträtt vid 16 års ålder.

14.8.7 Stärk ungas egen organisering, föreningskunskap och främja föreningsengagemanget i skolan.

Sveriges Elevkårer delar utredningens analys av att skolor bör se värdet i ungas egen självständiga organisering och föreningsengagemang. Unga ska ges förutsättningar och möjlighet till organisering i och utanför skolan, och ges tillträde till skolorna. Skolan är en viktig mötesplats och vi vill därför se att elevkårer ges möjlighet att samla elever i gemensamma aktiviteter. Runt om i Sverige ser vi elevkårer engagera sig i välkommandet av nyanlända. Ett arbete som försvåras på grund av att skolan inte ger tid till välkomstaktiviteter och att nyanlända ofta har undervisning i egna delar eller byggnader av skolan, vilket ökar skillnaden i vem som deltar och kan engagera sig i elevkårens aktiviteter. Fortsatt anser Sveriges Elevkårer att politiska studentförbund, politiska partier och ungdomsförbund, oavsett partitillhörighet, måste ges förutsättningar att informera om sin politik och verksamhet, samt föra en politisk debatt i såväl grundskola, gymnasium och högskolor.

Skollagen kapitel 4

Sveriges Elevkårer gör av en betydande anledning skillnad på varje elevs individuella rätt att utöva inflytande över sin utbildning och elevers rätt att kollektivt gå samman i elevkårer och påverka skolan. Den nuvarande lagstiftningen är bra men behöver tydliggöras gällande skolans inflytandestruktur, vilken är rektors ansvar och inte elevkårens. Elevkårer måste i Skollagen erkännas som den part vilken företräder elever på gymnasiet, eftersom elevkårer idag är den vanligaste formen av organisering på gymnasiet. Vi ser därför att en utredning för att uppdatera och modernisera Skollagens kapitel 4 ”Inflytande och kvalitet” behöver tillsättas.

Stärka ungas egen organisering och föreningsengagemanget i skolan

För att stärka ungas organisering i skolan föreslår Sveriges Elevkårer att det bör införas utbildningsmoment i den statliga rektorsutbildningen om elevkårer samt förenings-, yttrande-, och tryckfrihet. Vi ser att dessa grundläggande rättigheter kränks dagligen på skolor runt om i Sverige på grund av en kunskapsbrist gällande ungas medborgerliga rättigheter i skolan. Som en fortsättning av det vill vi se att allmänna råd tas fram till rektorer om föreningsfrihet och tryckfrihetsförordningen med avseende på elevkårer och andra skolföreningar.

För att unga i realitet ska använda sig av sina rättigheter är det Sveriges Elevkårers vilja att från nationellt nivå uppmana skolhuvudmän och rektorer att aktivt stödja föreningslivet på skolan genom exempelvis ekonomiskt stöd, tillgänglighet till lokaler och tid till gemensamma aktiviteter. Elevkårer bör enligt Sveriges Elevkårer jämföras med personalens fackföreningar när det kommer till information om förändringsprocesser på skolan och bjudas in som samtalspartner till dessa. Som ett sätt att öka ungas föreningsengagemang vill Sveriges Elevkårer se en ökad tillgänglighet för politiska partier och ungdomsförbund att komma i kontakt med unga på skolor.